

ומשום שנאמר [ויקרא כז כז]: "ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך", ופירושו חז"ל במסכת מנחות [קא א], ש"בהמה טמאה" היינו בהמה בעלת מום, הרי למדנו שאין לפדות אלא בהמה בעלת מום קבוע —

ואם כן תיקשי: וכי אומרים לו לאדם, עמוד וחסא לחלל בהמת קרבן תמימה, ובשביל שתזכה לתקן את הקרבת הקרבן שנמצא?! (1)

אלא אמר רבי יוחנן לפרש את מה ששנינו "זכרים עולות":

המשנה בשקלים אינה עוסקת כשבא לתקן ולחללן כשהן תמימים כפי שנמצאו, אלא ממתין לה (2) לבהמה שמצא עד שתומם במום קבוע, ויהא מותר לחללה —

ומייתי [מביא] — זה שבא לתקנה שיבואו דמיה לידי הקרבה — שתי בהמות אחת

והרי הדברים קל וחומר: אם קדשי קדשים מתחללים במזיד אליבא דרבי מאיר, קדשים קלים לא כל שכן שיתחללו במזיד לשיטתו.

איתמר נמי: אמר רבי חמא ברבי עקיבא, (9) אמר רבי יוסי ברבי חנינא:

אומר היה רבי מאיר: הקדש במזיד מתחלל, בשוגג אין מתחלל, אחד קדשי קדשים, ואחד קדשים קלים, ואף שלא שמענו לו שיאמר כן אלא בקדשי קדשים, מכל מקום הרי הדברים קל וחומר: אם קדשי קדשים מתחללים במזיד, קדשים קלים לא כל שכן שיתחללו במזיד.

נה-ב תהי בה רבי יוחנן בדברי רבי אושעיא, שפירש את המשנה בשקלים שהיא עוסקת בבא לחוב בדמיהן, ולחללן כפי שמצאן תמימות:

והרי אסור לחלל בהמת מזבח תמימה,

היא תהיה היא עצמה לשלמים ולא יחללנה כלל!?

ותירצו התוספות: אי אפשר להקריב את הבהמה הזו בעצמה לשלמים, שהרי יש בה גם חשש שהיא בכור ומעשר, וכמבואר בהמשך הסוגיא, ואין מתנות הדמים שלהם שוות, כך שאינו יכול להקריבה לשלמים, ומוכרח הוא לחללה.

9. העיר הגרי"פ על הגליון: אפשר דצריך לומר: בר עוקבא.

1. א. נתבאר על פי רש"י.

ולשיטת התוספות כפי שהבינם המהרש"ל שמתחילה גזלם ועכשיו בא לחוב בדמיהן, פירש המהרש"ל דהכי מקשה: הרי הדבר נראה כאילו פודה אותם תמימין, דמי יודע מה היה

במחשבתו, כי אם הוא לבדו.

ולפירושו המהרש"א בתוספות שהוא כפירוש שאר הראשונים בגמרא, שהמוצא מתכוין לגזול את בהמת ההקדש כדי לחוב בדמיהן, ביאור קושיית הגמרא היא: איך יאמרו לו לחטוא ולמעול בקדשים, כדי לזכות את ההקדש בדמיהן.

ב. נראה מסתימת לשון רש"י, וביותר ממה שכתב בד"ה אלא אמר רבי יוחנן: "לא היא ולא דמיה קריבין בעודה תמימה", שלא נחלק רבי יוחנן על רבי אושעיא שלדעת רבי מאיר אכן אפשר לחלל בהמה תמימה.

2. אף שהנידון הוא על בהמת זכר, מכל מקום נקט לשון נקיבה, משום שבהמה לשון נקיבה היא.

גם דמים או קרבן תודה מספק, ומכליל אותה בהתנאותו.⁽⁵⁾

ואכתי מקשינן: והא תודה בעיא לחם!?

ומשנינן: דמייתי נמי לחם, אכן מביא הוא גם לחם.

ואכתי מקשינן: ודילמא אשם הוא, ואינו יכול לתקנו בהתנאה, כי אין האשם בא בנדבה!?⁽⁶⁾

לעולה ואחת לשלמים, ומתנה: אם בהמה זו שנמצאת עולה היא, תהא זו לעולה תחתיה, והשניה תהא לשלמי נדבה; ואם שלמים היא, תהא תחתיה הבהמה שהביא לשלמים, והשניה תקרב לעולת נדבה.⁽³⁾

אמר מר במשנה בשקלים: זכרים עולות, ומפרשינן לה, שחושש אף לעולה מלבד לשלמים; ומקשינן: ודילמא תודה היא, ואינו מתקן צד ספק זה!?⁽⁴⁾

ומשנינן: דמייתי נמי תודה, אכן מביא הוא

הבהמה שמביא לתודה; ואף שחלוקים הם לענין זמן אכילתם, שהשלמים נאכלים לפני ימים ולילה אחד והתודה ליום ולילה, מכל מקום יאכלנה ליום ולילה, נראה שם שהוכיחו, שאין לומר את הטעם משום: "אין מביאין קדשים לבית הפסול!"?

ותירצו: היות והתודה צריכה לחם, ולחם בפני עצמו אינו בא בנדבה, אם כן אין יכול לתקן באופן זה, שאם יעשה כן לא יוכל להביא לחם, כי אפשר שהקרבן הוא שלמים ולא תודה, ולכן צריך להביא שתי בהמות, ואז אחת הבהמות היא תודה שהיא באה בנדבה, ועמה יביא לחמה, נואף שלשון הגמרא משמע, שהתירוץ: "דמייתי נמי תודה" הוא קודם שידענו שהוא צריך להביא גם לחם].

6. הקשו התוספות: הרי יכול לומר על אותה בהמה שהביא לשלמים, שאם הבהמה הנמצאת אינה שלמים אלא אשם, תהא בהמה זו לאשם, שהרי מתנות הדם שוין באשם ובשלמים! ואם כי לא יוכל לסמוך, כי רק שלמים טעונים סמיכה ואילו אשם אינו טעון סמיכה נראה "פני יהושע" והגהות "חשק שלמה" והגהות ר"ש מדסוי שתמהו על זה, ראה שם], ונמצא שהוא ספק משתמש בקדשים, הרי סמיכה לא מעכבא!?

3. בפשוטו נראה, שאף לפי פירוש זה, מיירי בבא לחוב בדמיהן, ולא מעיקר הדין הוא, ואף שחיללה, מכל מקום הוא אינו צריך אלא להביא מעות, ויהיה הספק עליהם כשם שהיה הספק על הבהמה, אלא שהוא קיבל עליו לצאת מידי כל הספיקות, וכן מבואר ב"חזון איש" בתוך דבריו על תוספות ד"ה אשתכח.

4. הקשה ה"פני יהושע": הרי ודאי רוב הקרבנות הם עולה ושלמים, ואם כן נאמר: "כל דפריש מרובא פריש"!? וראה מה שיישב שם; וראה מה שנתבאר בהערה בעמוד א בשם ה"אילת השחר" ומ"שערי ישר", שאי אפשר לצרף רוב משני סוגים.

ומיהו כאן יש לומר, שאחר הבאת קרבן לעולה ולשלמים, שוב יש כאן רוב שכבר נפטר, וראה היטב במה שהביא שם ב"אילת השחר" בשם רבי עקיבא איגר.

5. הקשו התוספות: למה צריך להביא בהמה אחרת לתודה, כי הניחא עולה ושלמים אינו יכול להביא בהמה אחת כי אין זביחתם שוה, אבל תודה ושלמים הרי שוים הם, ויכול להתנות ולומר: אם שלמים היתה הבהמה כי אז בהמה שמביא תהא לשלמים, ואם תודה היא תהא

ומשינין: **אשם** [“אשם גזילות” ו”אשם מעילות” ו”אשם שפחה חרופה”] בא מן האיל שהוא **בן שתי שנים**, והכא במאי עסקינן **דאישתבח בן שנה** [הבהמה שנמצאת

היתה בת שנה], ואין לחוש שמא אשם היא. ומקשינן: **ודילמא אשם מצורע** (7) **הוא**, או **אשם נזיר הוא**, שהם באים מן הכבש שהוא בן שנה?!?

במה שנסתפקו האחרונים, אם מתן הבהונות מדם האשם הוא מדיני האשם, או שהוא מדיני המצורע].

ג. ועוד תירצו בשם השר מקוצי, דאין לומר שיתנה אשם בשלמים, דשמא היום או למחר ידע בעל האשם שנאבד האשם, ויביא אחר תחתיו, ולא ידע שנמצא, ויהיה אותו שיביא חולין לעזרה, משום דהוי אשם שנתכפרו בעליו באחר, ולרעייה אולא, והשתא ניחא דלא מצי להקשות מידי.

ותמה ב”אילת השחר”, שלפי מה שהובא לעיל מגמרא מנחות, שצריך אשם אחר להכשירו כשלא ניתן מדמו על גבי בהונות, אם כן איך מועיל תירוץ זה על קושייתם, שיתנה באשם מצורע, והרי הוא צריך אשם אחר להכשירו, ואינו חולין בעזרה!?

והיה אפשר לומר, שלאו בדוקא כתבו, שהחשש הוא שמא המחוייב אשם יביא קרבנו אחר שיביאו את זה, כי הוא הדין שיש לחוש בהיפוך, שהמצורע כבר הביא את אשמו, ואז אשם זה הוא חולין בעזרה; אך ראה בהגהות “מראה כהן”, שכתב, שאין לחוש לזה, כי יכול להקריב את זה משום “ספק ספיקא”, שמא שלמים הוא ולא אשם, ואם תמצי לומר אשם, שמא עדיין לא הביאו הבעלים קרבן אחר, וה”חזון איש” כתב: אבל שמא כבר הביא לא חיישינן, דאם כן הוא עולה לקיץ המזבח.

ד. הרש”ש הקשה על תירוצם: מכל מקום יביא ויתנה, שאם אשם הוא זה ויביאו הבעלים אשם אחר, כי אז תהיה בהמה זו לשלמים! ותיירץ, דכל תנאי בלהבא תלוי בדין ברירה,

ותירצו, שהשלמים טעונים נסכי חובה, ולא יוכל להביאם, ואם כי יכול להביא נסכי נדבה, הרי אין נסכי חובה ונסכי נדבה שוין, שנסכי חובה לספלים שעל המזבח, ואילו נסכי נדבה מזלפן על גבי האישים, [וב”ברכת אברהם” תמה: הרי נסכים אין מעכבים, ובמה עדיף נסכים מסמיכה; וראה עוד תירוץ אחר בדבריהם בד”ה ודילמא בשם השר מקוצי].

והרמב”ן כתב על זה: “וזה התירוץ אליבא דמאן דסבירא ליה הכי, אבל אליבא דמאן דאמר שניהם לספלים מאי איכא למימר”; ולכן פירש, שאי אפשר לומר שמביא גם אשם, היות ולא נזכר בברייתא אלא עולה ושלמים, ורק על תודה אמרו שמביא גם תודה, מפני שהיא בכלל שלמים.

7. א. כתבו התוספות בפירוש אחד, ש”אשם מצורע” נקטה הגמרא אגב “אשם נזיר”, כי אשם מצורע יכול הוא להתנות עם אותה בהמה שמביא לשלמים, שהרי אפילו בנסכים שוים הם, [ולפי הרמב”ן שהובא בהערה לעיל אין מקום לקושיא זו].

ב. ועוד תירצו: “באשם מצורע איכא חששא אחרנא, שצריך ליתן מדמו על הבהונות מצורע, והכא ליכא מצורע”.

והנה במנחות ה א: “אשם מצורע שנשחט שלא לשמו, או שלא ניתן מדמו על גבי בהונות, הרי זה עולה לגבי מזבח, וטעון נסכים, וצריך אשם אחר להכשירו”, וביאר ה”חזון איש”, דמכל מקום לכתחילה לא מחללינן, כיון שלא יכול לעשות כמצותו; [ולכאורה סברא זו תלויה

הכי נמו הבהמות שחילל במומן מתאכלי, ואוכלן בתורת בכור ומעשר שאין נשחטין באיטליז ואין נשקלין בליטרא.⁽⁹⁾

אמר מר במשנה בשקלים: בהמה שנמצאת ... נקבות זבחי שלמים:

ומקשינן: דילמא תודה היא שהיא באה אף מן הנקבה?! ומשינן: דמייתי נמי תודה.

ואכתי מקשינן: והא בעינן לחם?! ומשינן: דמייתי נמי לחם.

ומקשינן: ודילמא חטאת היא שהיא באה נקיבה?!?

ומשינן: חטאת באה מבהמה בת שנתה, והכא במאי עסקינן דאישתכח בהמה נקיבה בת שתי שנים.⁽¹⁰⁾

ומשינן: אשמות אלו לא שביחי [אינם מצויים], ואין חוששים להם.

ואכתי מקשינן: ודילמא פסח הוא שהוא בא זכר ובן שנה!?

ומשינן: ממה נפשך אין לחוש לו, כי פסח בזמנו מזהר זהירי ביה [זהירים בו האנשים] שלא ייאבד, ואין לחוש שמא הבהמה הנמצאת קרבן פסח היא; ואילו פסח שלא בזמנו [שעבר זמנו] הרי שלמים הוא,⁽⁸⁾ וכשמתנה על השלמים, כבר התנה גם עליו.

ומקשינן: ודילמא בכור ומעשר בהמה נינהו!?

ומשינן: והרי למאי הילכתא [למאי נפקא מינה] יש לנו לחוש לבכור ומעשר?! הלא רק לענין למיכלינהו במומן, שספק בכור וספק מעשר נאכלין במומן לבעלים, ואם כן

צריכה להוסיף: "ושלא בזמנו שלמים הוא", הרי אף אם לא היה זה שלמים, כיון שאנו סומכים שבפסח מזהר זהירי, אם כן אין זה פסח שלא בזמנו; וראה מה שתירצו, דמשכחת לה פסח שלא בזמנו גם אצל הזהירים.

והרשב"א כתב בשם יש מפרשים [והוא הרמב"ן], שכוונת הגמרא היא, דפסח בזמנו אי אפשר שלא ישמעו, לפי שהם זהירים ומרדפים אחריו, אבל לאחר הפסח יש לחוש שמא רדפו אחריו ולא נמצא, והרי הוא קרב שלמים.

9. נתבאר על פי רש"י; ועיקר כוונת הגמרא היא, שאכן אין תקנה לבכור ולמעשר להביא אחר במקומם, ומיהו מועיל חשש זה לאכול אותם כדין בכור ומעשר שהוממו.

10. נמצא לפי תירוץ הגמרא, שהרישא: "זכרים עלות" היינו בכמה בת שתי שנים, ולא בכמה

והקושיא היא למאן דאמר: "אין ברירה", והחזון איש כתב: שאינו יכול להתנות על תנאי אם אין הבעלים עתידים להביא, דאכתי דילמא אשם הוא, והבעלים עתידים להביא אחר, ובאופן זה לא חילל הבהמה כלל, ואי אפשר לאוכלה במומה, וזה דלא כהרש"ש.

ה. הוסיפו התוספות: "אבל בעולה ליכא למיחש להא אם יביא עולה אחרת, שהרי עולה באה נדבה", וראה מה שהעיר ב"אילת השחר", שאם יביאו הבעלים עולה אחרת אחר שכבר הוקרב עולה לחובתם, דהוי "בל תוסיף", ראה שם.

8. הקשו התוספות: "ואם תאמר כיון דמזהר זהירי בפסח, איך יבא לידי פסח שלא בזמנו"; ביאור קושייתם: כיון שאומרת הגמרא, שלכן לא חוששים כאן שמא פסח בזמנו הוא, ומשום דמזהר זהירי ביה, אם כן למה היתה הגמרא

ואכתי מקשינן: ודילמא הטאת שעברה שנתה היא, שהקדישה כשהיתה בת שנתה ועברה השנה?!?

ומשינן: לא שכיח שתעבור שנתה.

ואכתי מקשינן: ואם אשתכח בת שנתה מאי תקנתה, [ואם נמצאת נקבה בת שנתה כיצד תהא תקנתה]? (11)

תניא: חנניא בן חכינאי אומר: עז בת שנתה לחטאת [לשון מקרא הוא, ולסימן בעלמא נקט לשון זון], כלומר: אם מצא בהמה בת שנתה יקריבנה לחטאת.

ותמהינן עלה: יקריבנה לחטאת סלקא דעתך?! והרי שמא אינה חטאת.

אלא אמר פירש אביי את דברי חנניא בן חכינאי:

אם מצא בהמה בת שנתה יעשה בה כחטאת שאינה ראויה ליקרב, כיצד: כונסה לכיפה (12) והיא מתה מאליה ברעב, שאין נותנין לה מזונות. (13)

תנו רבנן:

אין לוקחים לכתחילה בהמה במעות מעשר שני חוץ לירושלים, משום דכתיב במעשר שני [דברים יד כד]: "וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו [את המעשר השני שהפרשת] ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך", (14) ועוד, משום שמא תכחיש הבהמה מטורח הדרך.

בת שנתה, ואילו הסיפא: "נקבות זבחי שלמים" עוסקת בבהמה בת שנתה, ולא בבת שתי שנים, וראה "שיטה לא נודע למי", וראה היטב לשון הריטב"א בד"ה נקבות.

11. הקשו הראשונים: הרי לעיל בגמרא גבי "זכרים עולות", הקשתה הגמרא: "ודילמא אשם הוא", ומשינן: "אשם בן שתי שנים, ואישתכח בן שנה", ולמה לא מקשה הגמרא לעיל כשם שהיא מקשה כאן: "אישתכח בן שתי שנים מאי"?!?

והרמב"ן לעיל הוכיח מזה כמו שכתב לעיל [והובא בהערה שם], שכל קושיית הגמרא גבי אשם, לא היתה אלא משום שלא נזכר במשנה שהוא חושש לזה, אבל תקנה יש לו על ידי שיתנה על בהמת השלמים שהביא דילמא אשם הוא, וכך אכן יעשה אם מצא בן שתי שנים; אבל התוספות שאינם סוברים כדבריו, תירצו כאן באופן אחר, ראה ביאור תירוצם במהרש"א וב"חזון איש".

12. כתב רש"י: לאו דוקא כיפה, או שמא כיפה היתה מתוקנת לכך.

13. ראה "חזון איש" על תוספות ד"ה אשתכח.

14. לכאורה תמוה, שהרי בכסף זה סופו שיקנה בהמה בירושלים, ואם כן למה לא יקנה אותה חוץ לירושלים!?

וראה במאירי שכתב: שכל שלוקח בכסף מעשר חוץ לירושלים צריך להיות דרך חילול, וכבר אמרו [בבא מציעא מד א] טיבעא אפירא לא מחללינן, וכן כתב הריטב"א בקיצור.

אבל התוספות תמהו על טעם זה, דהא דבעינן כסף היינו דוקא דרך חילול לקנות דבר שאינו אוכל, שאז צריך לחזור ולמכור, אבל לקנות בהמה כדי להוליכה לירושלים ולאוכלה שם, מותר, ואין צריך כסף, והוכיחו כן מגמרא בבבא קמא, ראה שם.

ודעת התוספות, שלכך אין לוקחין בהמה

להעלות את הבהמה — שנתחללו עליה המעות — לירושלים:

מתבטלים המכירה והחילול, ויחזרו דמים למקומם אצל הלוקח ויחזרו לקדושתם, ויעלה ויאכלם בירושלים —

והטעם, משום ש"מקח טעות" היא מצד

ומכל מקום אינו אלא דין לכתחילה, אבל בדיעבד חל חילול המעות על הבהמה, ולפיכך:

א-11 ואם לקח בהמה במעות מעשר שני:

אם בשוגג⁽¹⁾ לקח, שלא ידע הלוקח שהן מעות מעשר שני, ונמצא שיהא זקוק

ירצה, ויטרח הלוקח להעלות את הבהמה לירושלים; אלא שהיות ומקח טעות הוא, כופין את המוכר להחזיר את הדמים ללוקח, ונתבטל כל החילול, והלוקח יעלה את המעות לירושלים, והמוכר יחפש קונה אחר לבהמתו.

ב. והנה התוספות אחר שהביאו את דברי רש"י, הקשו: "ואם תאמר: מה קנס הוא למוכר בכך, נפשטות כוונתם להקשות על רש"י, שאמר: "כופין את המוכר", דמשמע שביטול המקח נעשה שלא ברצונו של המוכר, ועל זה הקשו למה צריך לכפותו, ומה קנס הוא לו בזה שאומרים: "יחזרו דמים למקומם", אך המהרש"א נתקשה בהבנתם, כדלקמן], אדרבה ריוח הוא לו, שיפטר לעלות לירושלים, כי המעות של מעשר שני אינן בידו, כיון דאמרינן: יחזרו דמים למקומם".

ותמה המהרש"א על דבריהם: א. "קנס" מאן דכר שמייה; ב. מה הוא זה שכתבו התוספות: שריוח הוא לו להיפטר מן המעות שבידו, כדי שלא יצטרך לעלותם לירושלים, והרי מרש"י משמע, שקדושת המעות נתחללה על הבהמה! ולכן כתב המהרש"א שקושיית התוספות אינה עולה על שיטת רש"י כלל, ראה שם, ובפשוטו דבריו מוכרחים.

ואולם המהר"ם נראה שהבין דבריהם כפשוטם, שהם באים להקשות על רש"י למה "כופין" והרי ריוח הוא לו, ולדבריו משמע שהבינו התוספות ברש"י, שכאשר קנה בשוגג לא נתחללו המעות, וצריך ביאור ליישב הבנה זו

במעות מעשר שני, גזירה שמא יגדל עדרים עדרים, ולא יבערם בשעת הביעור, [וראה לשון המאירי].

1. כתב רש"י: "בשוגג, שלא ידע שהן מעות מעשר שני, יחזרו דמים למקומם, כופין המוכר להחזיר הדמים, דמקח טעות הוא, שאילו ידע שהן מעות מעשר לא היה לוקחה, דטריחא ליה מילתא להוליכה לירושלים, ובמעות הוה ניחא ליה לאמטיינהו".

ומשמעות כוונת רש"י היא: שבאופן שלקח בשוגג, נתחללה קדושת המעשר השני שבמעות על הבהמה, והיה על הלוקח להוליכה לירושלים, ולכן הוא מקח טעות, כי לא ניחא ליה ללוקח שיצטרך לטרוח להעלות את הבהמה לירושלים; והיות ומקח טעות הוא, לכן לא נתחללו המעות על הבהמה והמעות בקדושתן הם עומדים, וכן פירש מדנפשיה ב"שיטה לא נודע למי", וכן הבין המהרש"א את כוונת רש"י, וכן נתפרש בפנים; וראה ב"שיטה לא נודע למי" שהוסיף, שיש כאן מקח טעות גם מצד שלא ידע הלוקח שהן מעות מעשר שני, ואילו היה יודע לא היה מחלל על הבהמה שהרי אסור לחלל על הבהמה, אף שבדיעבד הוא חל.

ומה שכתב רש"י ש"כופין את המוכר", היינו, שודאי לא היה רוצה המוכר שיתבטל המקח, שהרי הוא מעונין היה למכור את הבהמה שברשותו, ונוח לו שלא יתבטל כלום, והוא יוציא את מעות החולין שברשותו, בכל אשר